

บทที่ 2

องค์ประกอบทางประชากร (Population Composition)

องค์ประกอบทางประชากร หมายถึงลักษณะต่าง ๆ ของคนหรือประชากร ทั้งทางด้านชีววิทยาและสังคม ได้แก่ อายุ เพศ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษาพูด การศึกษา เศรษฐกิจ สถานภาพสมรส ที่อยู่อาศัย เป็นต้น

การศึกษาองค์ประกอบทางประชากร ในเชิงวิชาการมีประโยชน์อย่างมากในการวิเคราะห์หาแนวโน้มการเคลื่อนไหวทางประชากร ทั้งนี้ เพราะการเคลื่อนไหวทางประชากรจะมีผลกระทำต่อโครงสร้างทางประชากร ทำให้โครงสร้างทางประชากรของแต่ละสังคมแตกต่างกันได้

ในการศึกษาองค์ประกอบทางประชากรในแต่ละสังคมอาจแตกต่างกันได้ในแง่รายละเอียดที่ต้องการทราบ Thomlinson (1965: 429 - 484) ศึกษาองค์ประกอบทางประชากรโดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. องค์ประกอบหรือลักษณะที่ติดตัวมาโดยกำเนิด (Ascribed Characteristics) เป็นลักษณะทางประชากรและวัฒนธรรม ได้แก่ อายุ เพศ เชื้อชาติ สัญชาติ ภาษาพูด ศาสนา
2. องค์ประกอบหรือลักษณะที่หามาได้จากสังคมในภายหลัง (Achieved Characteristics) ได้แก่ ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม ประชากร สถานภาพสมรส การศึกษา อารีพ รายได้ ซึ่งบุคคลสามารถหาได้โดยแสดงความสามารถที่สังคมกำหนด.

องค์ประกอบทางประชากร

1. อายุและเพศ (Age and Sex Composition) เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของประชากร การกระจายตัวทางด้านอายุและเพศของประชากรในพื้นที่หนึ่งในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เจ้าเรียกว่า เป็น "โครงสร้าง" (Structure) ซึ่งโครงสร้างทางด้านอายุและเพศของประชากรในแต่ละสังคมจะแตกต่างกัน ทั้งนี้ เพราะแต่ละสังคมมีอัตราการเกิด อัตราการตาย อัตราการอพยพ ตลอดจนอัตราการสมรสแตกต่างกัน และความแตกต่างเหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการ

พัฒนาในด้านเศรษฐกิจและสังคม และในทางกลับกัน การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยมีอิทธิพลต่อโครงสร้างด้านอายุและเพศเช่นกัน

ก. โครงสร้างด้านอายุ (Age Structure) หมายถึงการกระจายตัวด้านอายุของประชากร ซึ่งในแต่ละสังคมจะมีสัดส่วนของประชากรในแต่ละกลุ่มอายุแตกต่างกัน ดังนั้นใน การศึกษา จึงมีการจัดแบ่งการกระจายตัวด้านอายุของประชากรออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้
— กลุ่มวัยเด็ก ได้แก่ ประชากรที่อยู่ในกลุ่มอายุแรกเกิดถึง 14 ปี
— กลุ่มวัยหนุ่มสาวหรือวัยแรงงาน ได้แก่ ประชากรที่อยู่ในกลุ่มอายุ 15 - 59 หรือ 15 - 64 ปี
— กลุ่มผู้สูงอายุ ได้แก่ ประชากรในกลุ่มอายุ 60 หรือ 65 ปีขึ้นไป
การกระจายตัวด้านอายุของประชากรในแต่ละสังคมจะแตกต่างกัน จะเห็นได้จากข้อมูลตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ร้อยละของประชากรในแต่ละกลุ่มอายุของประเทศต่าง ๆ ในปี 2541

ประเทศ	ร้อยละของประชากรในกลุ่มอายุ		
	น้อยกว่า 15 ปี	15-64 ปี	65 ปีขึ้นไป
พัฒนาแล้ว	19	67	14
สหรัฐอเมริกา	21	66	13
นอร์เวย์	20	64	16
สวีเดน	19	64	17
เยอรมนี	16	69	15
อิตาลี	15	68	17
ญี่ปุ่น	15	69	16
กำลังพัฒนา	35	60	5
ลิเบีย	50	48	2
เคนยา	46	51	3
อาร์เจนตินา	29	62	9
บราซิล	32	62	6
อิรัก	43	54	3
ชาดดิอาราเบีย	42	54	4
อินเดีย	36	61	5
จีน	26	68	6
ไทย	27	68	5

ที่มา : United Nations, World Population Data Sheet, 1998

จะเห็นได้ว่าในประเทศไทยที่พัฒนาแล้ว จะมีสัดส่วนประชากรวัยเด็กและวัยสูง อายุไม่แตกต่างกันมาก ส่วนในประเทศไทยกำลังพัฒนา สัดส่วนของประชากรวัยเด็กและวัยสูงอายุ จะแตกต่างกันมาก ทั้งนี้ เนื่องมาจากประเทศไทยที่กำลังพัฒนามีอัตราการเกิดสูงกว่า ประเทศไทยที่พัฒนาแล้วนั่นเอง ซึ่งความแตกต่างนี้มีผลทำให้ระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ รวมตลอดถึงระดับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกันไปด้วย ข้อสังเกตจะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุของประเทศไทยที่พัฒนาแล้วสูงกว่าประเทศไทยที่กำลังพัฒนา 2 - 3 เท่าขึ้นไป ส่วนกลุ่มวัยเด็กประเทศไทยที่พัฒนาแล้วมีอัตราที่ต่ำกว่าประเทศไทยที่กำลังพัฒนา 2 - 3 เท่าเท่านี้เดียวกัน

การอธิบายการกระจายตัวด้านอายุ ในวิชาประชากรศาสตร์นิยมอธิบายออก มาในรูปอัตราส่วนผู้เป็นภาระ (Dependency Ratio) อัตราส่วนผู้เป็นภาระ หมายถึงอัตราส่วน ของประชากรที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่นในเชิงเศรษฐกิจต่อประชากรที่เป็นผู้ผลิตในเชิงเศรษฐกิจ 100 คน ก็คือ เป็นการคำนวณหาว่า ประชากรวัยแรงงาน 100 คน จะต้องรับภาระเลี้ยงดูเด็ก และผู้สูงอายุกี่คน โดยคำนวนได้จากสูตร

$$\text{อัตราส่วนผู้เป็นภาระ} = \frac{\text{จำนวนประชากรอายุ}-15 + \text{จำนวนประชากรอายุ} 60/65 \text{ ปี}}{\text{จำนวนประชากรอายุ} (15-59/64)} \times 100$$

สำหรับประเทศไทย ผู้สูงอายุจะนับจากอายุ 60 ปีขึ้นไป ดังนั้นการกระจายตัวด้านอายุ จึงแบ่งออกเป็น

- วัยเด็ก ได้แก่ ประชากรตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ 14 ปี
- วัยหนุ่มสาวหรือวัยแรงงาน ได้แก่ ประชากรในกลุ่มอายุ 15 - 59 ปี
- วัยสูงอายุ ได้แก่ ประชากรในกลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป

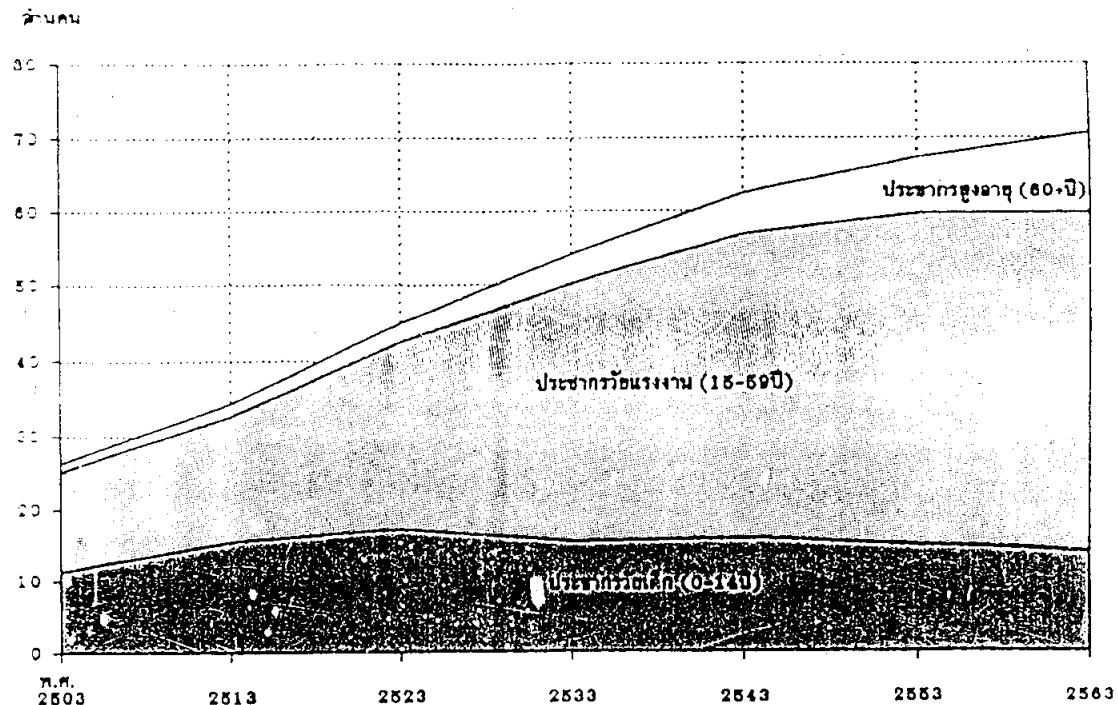
**ตารางที่ 2 การกระจายตัวตามกลุ่มอายุของประชากร (%) ในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ.
2513, 2527, 2540 และ 2543**

อายุ	ร้อยละของการกระจายตัวด้านอายุ			
	2513	2527	2540	2543
0 - 14	45	37	30	27
15 - 59	50	57	62	65
60 ปีขึ้นไป	5	6	8	8

ที่มา : คณะกรรมการประมาณประชากร คณะกรรมการนโยบายและแผนประชากร, 2534.

แผนภูมิที่ 1 การกระจายตัวของประชากรวัยเด็ก วัยแรงงาน และผู้สูงอายุในประเทศไทย

พ.ศ. 2503 - 2563

ที่มา : คำนวณโดยใช้ข้อมูลสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2503, 2523 และ 2533 และ การคาดประมาณประชากรของประเทศไทย พ.ศ. 2533-2563

จากแผนภูมิที่ 1 จะเห็นได้ว่า ในอดีตประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานจะมีอัตราส่วนที่ใกล้เคียงกัน และค่อนขอย ๆ แตกต่างกันมากขึ้น โดยมีวัยแรงงานเพิ่มอัตราส่วนสูงขึ้น ส่วนวัยเด็กลดลงเล็กน้อย และผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น

ในด้านอัตราส่วนผู้เป็นภาระโดยส่วนรวมและผู้เป็นภาระวัยเด็กลดลงกว่าอดีต ส่วนผู้เป็นภาระวัยสูงอายุกลับเพิ่มขึ้น (ดูข้อมูลตารางที่ 3) ทั้งนี้ เพราะประชากรตายลดลง และมีอายุยืนขึ้นนั่นเอง นอกจากนี้อัตราการเกิดก็ลดลงจากอดีตด้วย

ตารางที่ 3 อัตราส่วนผู้เป็นภาระของประเทศไทย พ.ศ. 2530 - 2544

ปี พ.ศ.	รวม	วัยสูงอายุ	วัยเด็ก
2530	68.3	9.8	58.5
2534	62.1	10.3	51.8
2539	56.0	11.1	44.9
2544	51.8	12.0	39.8

ที่มา : คณะกรรมการพัฒนาสังคมและความมั่นคงฯ ประจำปี พ.ศ. 2534

๑. โครงสร้างด้านเพศ (Sex Composition)

องค์ประกอบหรือส่วนประกอบทางเพศของประชากรมีความสำคัญเช่นเดียว กับองค์ประกอบด้านอายุ เพราะสังคมได้รับมีจำนวนเพศหญิงและเพศชายแตกต่างกันมากอาจ จะมีผลกระทบต่อ率ทั้งด้านทางสังคมและด้านการสมรสได้ ทั้งนี้ เพราะปัจจุบันสังคมส่วนใหญ่ จะมีกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการสมรสเป็นแบบสามีภรรยาเดียว หรือ Monogamy แต่ถ้ามีจำนวนเพศหญิงมากกว่าเพศชายหรือเพศชายมากกว่าเพศหญิง อาจจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในด้านการสมรสไปสู่แบบ ชายหนึ่งคนมีภรรยา多名กว่าหนึ่งคน (Polygyny) หรือหญิงหนึ่งคนมีสามีหลายคน (Polyandry) หรืออาจนำไปสู่การสมรสข้ามเชื้อชาติได้

การวัดการกระจายตัวด้านเพศของประชากรนิยามวัดอุตราน้ำในรูปอัตราส่วนทางเพศ (Sex Ratio) ซึ่งเป็นการคำนวณหาอัตราส่วนเพศชายต่อเพศหญิง 100 คน คำนวณได้ ดังนี้

$$\text{อัตราส่วนทางเพศ} = \frac{\text{จำนวนเพศชาย}}{\text{จำนวนเพศหญิง}} \times 100$$

ตัวอย่าง

อัตราส่วนทางเพศของประเทศไทยเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2542 เป็นเท่าไร ?

$$\begin{aligned}\text{อัตราส่วนทางเพศ} &= \frac{30,594,000}{30,876,000} \times 100 \\ &= 99.99\end{aligned}$$

จากคำตอบหมายความว่าประเทศไทยเมื่อสิ้นปี 2541 จะมีเพศหญิงและเพศชายไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ เพราะคำตอบที่คำนวนได้ = 99.99 ซึ่งหมายความว่า ถ้ามีผู้หญิง 100 คน จะมีผู้ชาย 99.99 ซึ่งถือว่าไม่แตกต่างหรือสมดุล แต่ถ้าคำตอบที่ได้เกิน 100 พอสมควร เราเรียกว่า อัตราส่วนทางเพศสูง แต่ถ้าตรงข้ามคำตอบที่ได้ต่ำกว่า 100 พอสมควร เราเรียกว่า อัตราส่วนเพศต่ำ

ในประชากรแรกเกิดทั่วโลก ไม่ว่าจะประเทศใดก็ตามนักประชากรศาสตร์ศึกษาพบว่า อัตราส่วนทางเพศจะสูงประมาณ 105 (Thomlinson : 1965 ; 429) หรืออาจจะต่ำกว่าหรือสูงกว่าบ้างเล็กน้อย หมายความว่า มีเด็กชายเกิด 105 คน แต่มีเด็กหญิงเกิดเพียง 100 คน แต่หลังจากที่เกิดมาแล้ว ธรรมชาติได้สร้างความสมดุลระหว่างเพศ โดยกำหนดให้เพศชายตายมากกว่าเพศหญิงและจะค่อย ๆ สมดุลกันเมื่อเด็กทั้งสองเพศมีอายุเพิ่มขึ้น ซึ่งтомlinsonระบุว่าประมาณอายุ 48 ปี และ 95 ปี เด็กทั้งสองเพศที่เกิดพร้อมกันจะมีสัดส่วนทางเพศสมดุลกัน

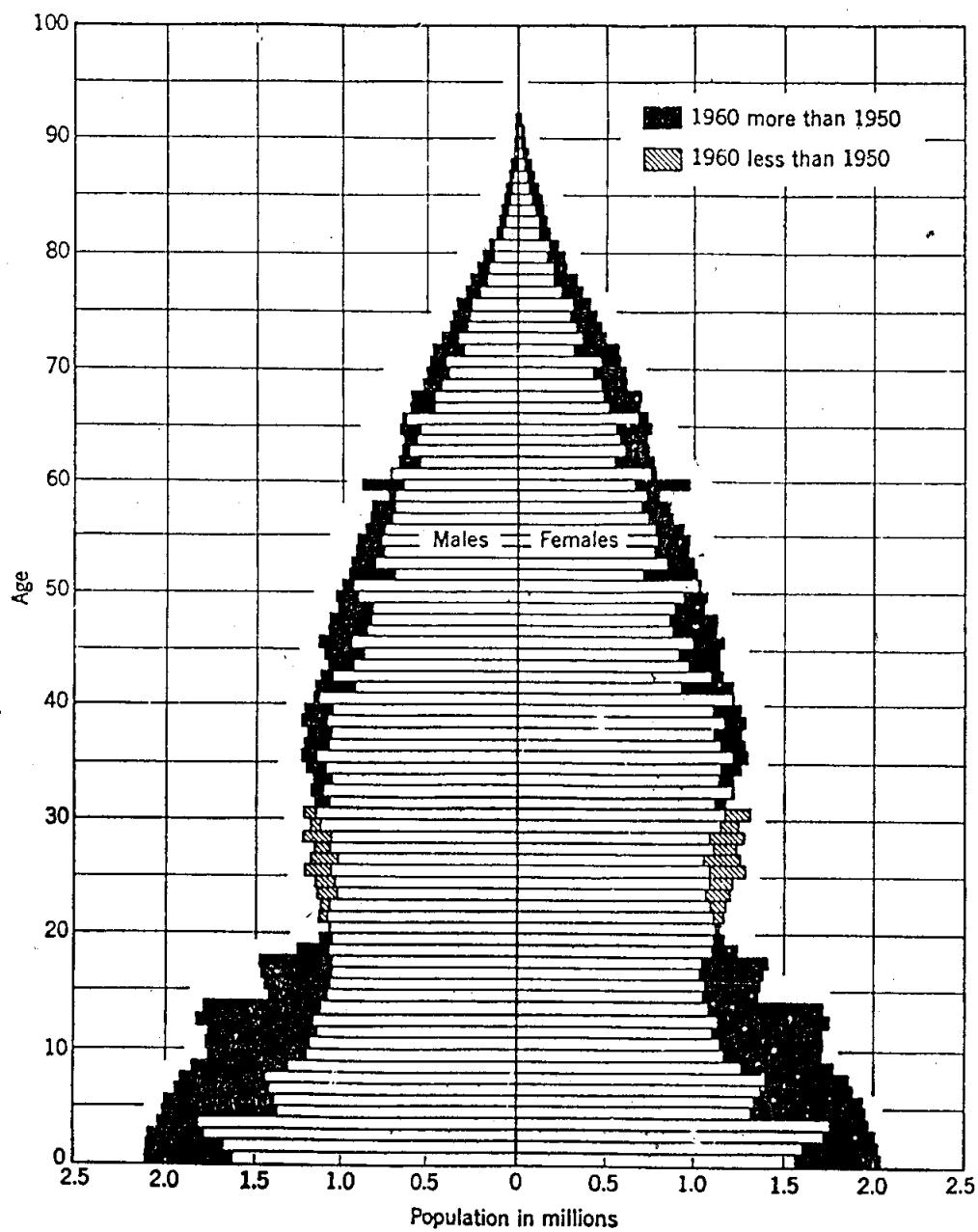
แต่ในบางสังคมอัตราส่วนทางเพศอาจจะไม่สมดุลได้ เพราะอาจจะมีการเคลื่อนไหวทางประชากรผิดปกติ เช่น เพศหญิงตายมากผิดปกติ อาจจะเกิดขึ้นตั้งแต่ยังเป็นทารก หรือตอนโตก็ได้ ทำให้สัดส่วนหรืออัตราส่วนทางเพศสูงผิดปกติ ตัวอย่าง ประเทศไทยกำลังพัฒนาในเชียงใหม่ จีน เกาหลี โดยมีหลักฐานบ่งชี้ว่า สัดส่วนทางเพศสูงผิดปกติ (ชายโพธิสิตา : ประชากรและการพัฒนา) โดยไม่สามารถอธิบายได้โดยใช้หลักวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เช่น ปี พ.ศ. 2529 สัดส่วนทางเพศของลูกคนแรกในเกาหลีได้ประมาณ 107.4 ลูกลำดับที่ 2 ประมาณ 111.4 ลูกลำดับที่ 3 ประมาณ 139.4 ลูกลำดับที่ 4 ประมาณ 154.6 ข้อมูลในปี คืน ๆ ก็ไม่แตกต่างกัน คำอธิบายก็คือพ่อแม่ต้องการลูกชาย ด้วยเหตุผลทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี จึงมีการกีดกันการเกิดของเด็กหญิง เพราะปัจจุบันวิทยาการด้านเทคโนโลยีวิทยาเจริญก้าวหน้า มนุษย์สามารถใช้เครื่องอัลตราซาวด์ตรวจดูเพศของทารกในครรภ์ได้ จึงทำให้อัตราการ

ทำแท้งของประชากรในเกาหลีสูงขึ้นเรื่อย ๆ และทำให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา เพราะมีเด็กหญิงน้อยกว่าเด็กชาย ทำให้ขาดแคลนเพศหญิงที่จะแต่งงาน จึงมีการลักขโมยทารกหญิงเพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับจีน มีรายงานจากสำนักข่าวซินหัวของทางการจีน เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2541 ว่า มนต์อลซางดอง ทางตะวันออกของจีน ได้มีคำสั่งห้ามหญิงมีครรภ์เข้ารับการอัลตราซาวด์เด็ดขาด เพราะทำให้สตรีหล่ายคนพากันไปทำแท้งเมื่อรู้ว่าลูกในท้องเป็นหญิง ทั้งนี้เนื่องจากความเชื่อเก่า ที่ต้องการลูกชายไว้สืบสกุล บทางโซเชียลฟաชีน จะถูกปรับเป็นเงิน 500 - 2,000 หยวน และจะมีบทางโซเชียลที่รุนแรงตามมา (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 8 ธันวาคม 2541)

ค. องค์ประกอบทางอายุและเพศ (Age and Sex Composition)

การกระจายตัวด้านอายุและเพศของประชากรในพื้นที่นี้ ณ เวลานี้ จะมีลักษณะโครงสร้างคล้ายกับรูปสามเหลี่ยมピรามิด ซึ่งนักประสาศาสตร์เรียกว่า пирамиды населения (Population Pyramid) ซึ่งรูปピรามิดแสดงอายุและเพศของประชากรในแต่ละสังคม เกิดจากการนำข้อมูลการกระจายตัวของจำนวนหรือสัดส่วนของประชากรในแต่ละอายุและในแต่ละเพศ ณ เวลานี้มาสร้างในกราฟกราฟ (ดูแผนภูมิที่ 2)

แผนภูมิที่ 2 การกระจายตัวด้านอายุและเพศของประชากรประเทศสหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ. 1950 และ 1960

Department of Commerce, Bureau of the Census

ที่มา : Warren S. Thompson and David T. Lewis, Population Problems. New York : McGraw-Hill, 1976. แผนภูมิที่ 5 - 5

ปิรามิดทางประชากรของประเทศสหรัฐอเมริกา ในปี 1960 และ 1950 เป็นตัวอย่างของรูปปิรามิดทางประชากรที่สร้างขึ้นจากการคำนวณจำนวนประชากรในแต่ละอายุและในแต่ละเพศมาสร้าง นอกจากนี้รูปปิรามิดทางประชากรยังสามารถบอกบางอย่างที่เกิดขึ้นในอดีตแก่เราได้ ตัวอย่างเช่น รูปปิรามิดทางประชากรของประเทศฝรั่งเศสในปี 1959

แผนภูมิที่ 3 การกระจายตัวด้านอายุและเพศของประชากรประเทศฝรั่งเศส ปี ค.ศ. 1959

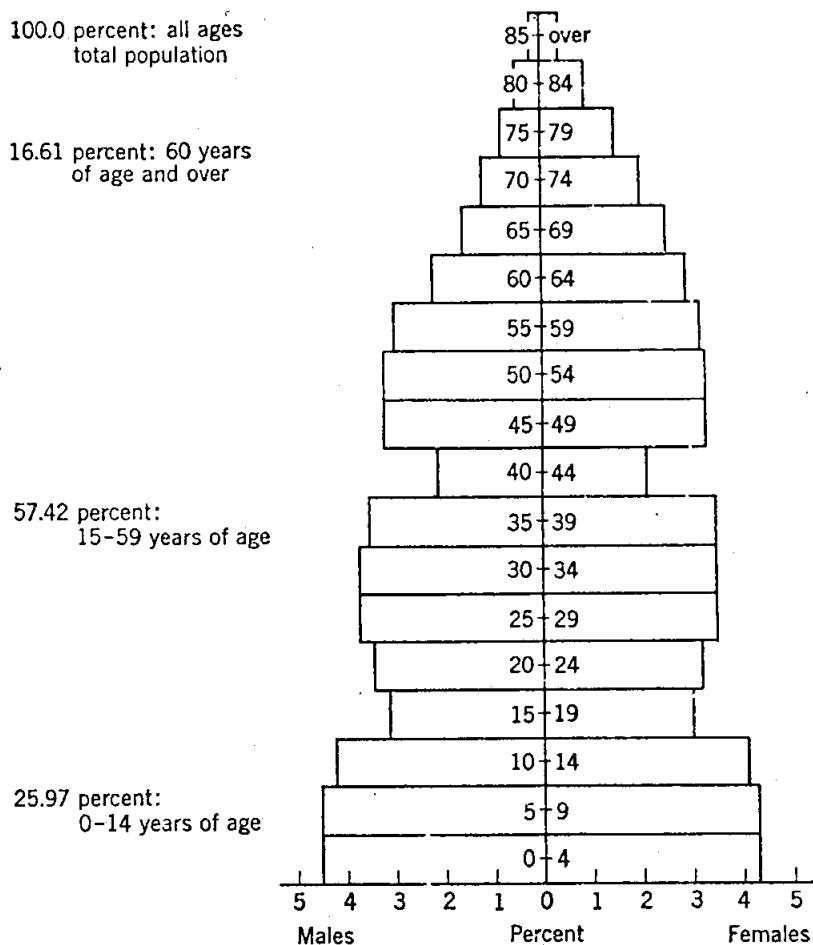

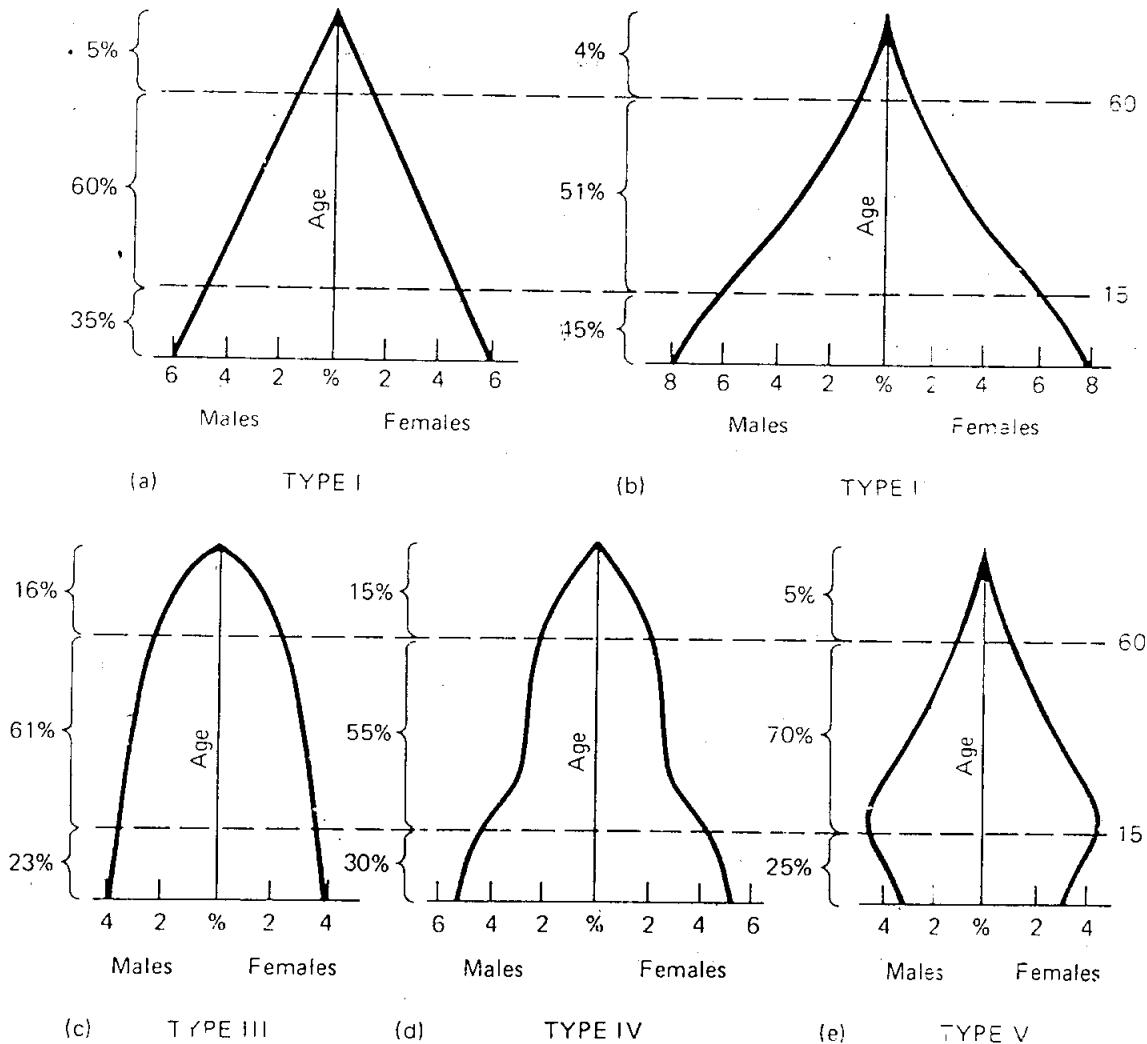
FIGURE 5-7. Population of France, by age and sex: 1959.

ที่มา : Thompson & Lewis, อ้างแล้ว แผนภูมิที่ 5 - 7

จากฐานปัจจัยเห็นได้ว่าประชากรในกลุ่มอายุ 40 - 44 ปี และกลุ่มอายุ 15 - 24 ปี มีจำนวนน้อยกว่ากลุ่มอายุอื่น ๆ เมื่อศึกษาข้อมูลในอดีต พบว่า ประชากรกลุ่มอายุ 40 - 44 ปี เกิดในช่วงปี 1914 - 1918 ซึ่งอยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ส่วนกลุ่มอายุ 15 - 24 ปี เกิดในช่วงปี 1934 - 1944 จึงเป็นไปได้ว่าเป็นเพาะพ่อแม่น้อย จึงทำให้ลูกเกิดน้อยตามไปด้วย นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า ในกลุ่มอายุ 60 - 64 ปี สัดส่วนทางเพศต่ำ มีชายน้อยกว่าหญิง เป็นไปได้ว่าอาจเนื่องมาจากการตายมากในสงคราม หรือชายอพยพออกมาก แต่ในช่วงที่ผ่านมาไม่มีเหตุการณ์ใดในประวัติศาสตร์ที่จะเอามาอธิบายได้ แต่เป็นไปได้ว่า คนที่ในปี 1959 อายุ 60 - 64 ปี นั้น ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 เขารู้สึกว่าอยู่ในช่วงอายุ 20 - 24 ปี เขาอาจจะสูญเสียชีวิตไปในช่วงสงคราม จึงทำให้บุคคลที่จะเป็นพ่อแม่มีจำนวนลดลง ทำให้กลุ่มอายุ 40 - 44 ปี ทั้งหญิงและชายมีจำนวนน้อยกว่ากลุ่มอายุอื่น และในปี 1930 เกิดเศรษฐกิจตกต่ำร่วมด้วยจึงมีผลกระทบต่อประชากรในกลุ่มอายุ 10 - 24 ปี

รูปปิรามิดทางประชากร ซึ่งแสดงลักษณะโครงสร้างด้านอายุและเพศของประชากร นักวิชาการแบ่งออกได้เป็น 5 รูปแบบ ดังแผนภูมิที่ 4

แผนภูมิที่ 4 โครงสร้างประชากรแบบต่าง ๆ

ที่มา : Warren S. Thompson and David T. Lewis, Population Problems. New York : McGraw Hill, 1976

รูปแบบที่ 1

เป็นรูปโครงสร้างทางด้านอายุและเพศของประชากรในอดีต ซึ่งมีอัตราการเกิด และอัตราการตายสูง เป็นรูปโครงสร้างทางอายุและเพศของประชากรในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกก่อนปี 1650 ซึ่งมนุษย์ยังไม่รู้จักวิธีควบคุมการเกิดและการตาย ฐานของรูปปีรำมิดค่อนข้างกว้าง แผนภูมิที่ 5 เป็นรูปปีรำมิดทางประชากรของประเทศอินเดีย ในปี 1951 เป็นตัวอย่างของรูปแบบที่ 1 ได้เป็นอย่างดี แต่ปัจจุบัน รูปแบบนี้ไม่ปรากฏอีกต่อไปแล้ว ทั้งนี้ เพราะแต่ละประเทศประสบผลสำเร็จในการลดอัตราการตายของทารกและเด็กลงได้ ทำให้ฐานของรูปปีรำมิดกว้างขึ้นกว่าเดิม เป็นรูปแบบที่ 2

แผนภูมิที่ 5 โครงสร้างประชากรของประเทศอินเดียในปี ค.ศ. 1951

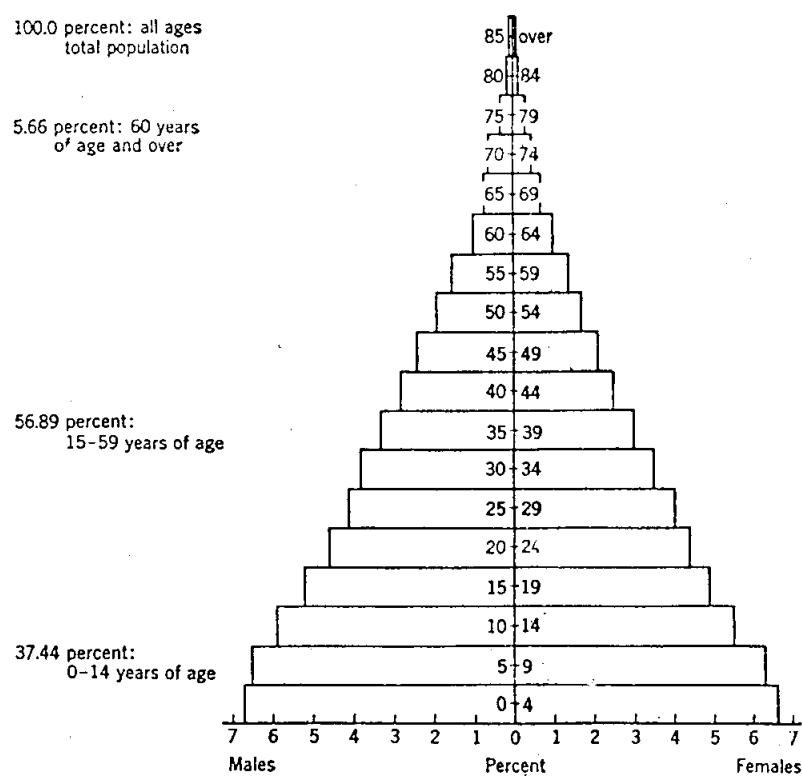

FIGURE 5-10. Population of India, by age and sex: 1951.

ที่มา : Thompson & Lewis : อ้างแล้ว แผนภูมิที่ 5 - 10

รูปแบบที่ 2 เป็นรูปโครงสร้างทางด้านอายุและเพศของประชากรในประเทศที่มีอัตราการเกิดสูงมาก และมีอัตราการตายลดต่ำลง ทำให้เมืองชากรในกลุ่มอายุ 0 - 14 ปี ประมาณ 40 - 50 % ของประชากรทั้งประเทศ รูปแบบนี้ปรากฏอยู่ในประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่ของอาฟริกา เอเชีย และละตินอเมริกา ตัวอย่างรูปแบบที่ 2 รูปปีกามิดของประเทศศรีลังกาในปี 1955 ดูแผนภูมิที่ 6 อายุเฉลี่ยของประชากรทั้งประเทศคือ ผู้เป็นภาระวัยเด็กสูง ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะมีประชากรที่มีศักยภาพในการให้กำเนิดสูงในอนาคตอันใกล้

แผนภูมิที่ 6 โครงสร้างประชากรของประเทศศรีลังกา ปี ค.ศ. 1955

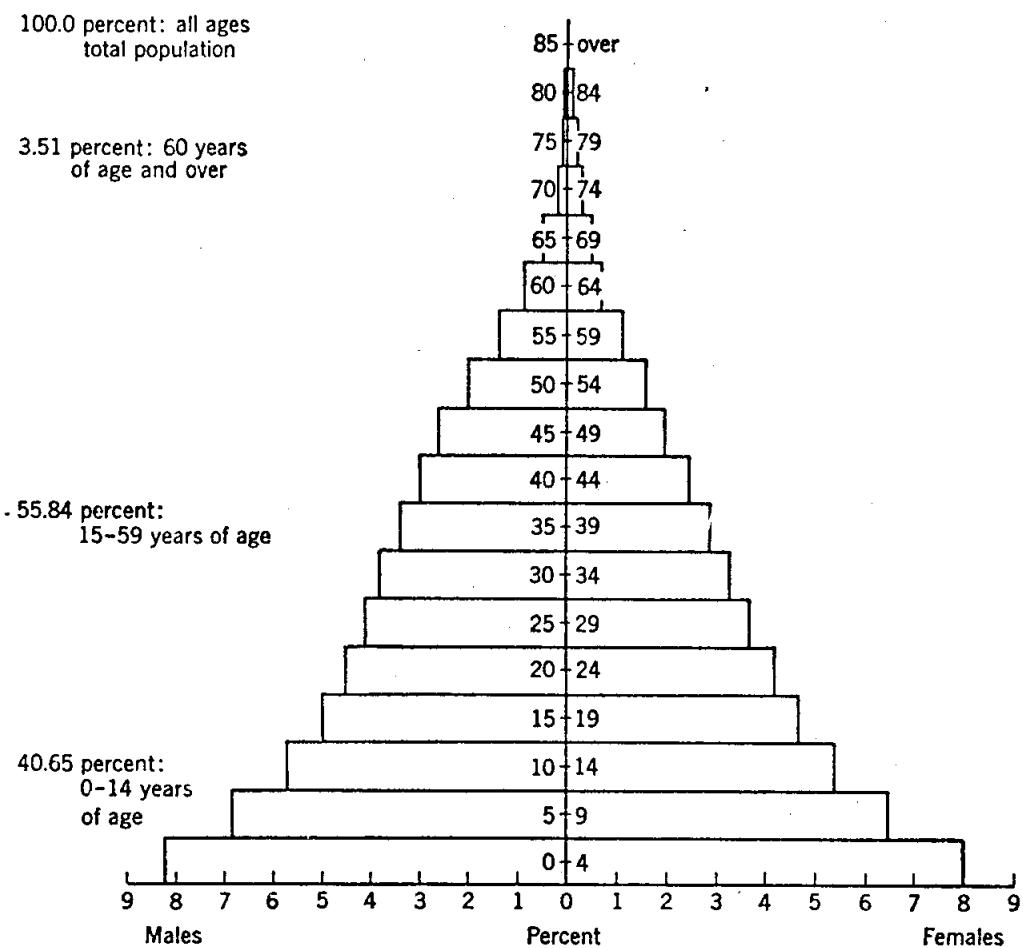

FIGURE 5-11. Population of Ceylon, by age and sex: 1955.

ที่มา : Thompson & Lewis : ข้างแล้ว แผนภูมิที่ 5-11

รูปแบบที่ 3

เป็นรูปปิรามิดซึ่งมีลักษณะคล้ายกับรังผึ้ง มากกว่ารูปสามเหลี่ยมปิรามิด เพราหมู่บ้านแคน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามี อัตราการเกิดและอัตราการตายต่ำ มี ประชากรอายุต่ำกว่า 15 ปีน้อย แต่มีผู้สูงอายุเป็นจำนวนมาก ซึ่งนำไปสู่การ เพิ่มขึ้นของอัตราการตายในอนาคต รูปแบบนี้ เป็นรูปแบบของประเทศต่าง ๆ ในยุโรปเหนือและยุโรปตะวันตก แม้ว่าสังคมจะครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 จะ ทำให้โครงสร้างผิดปกติไปบ้าง ในประเทศที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสังคม เช่น โครงสร้างทางอายุและเพศของสหราชอาณาจักรและคานาดาเมื่อหลังสังคมโลก ครั้งที่ 2 มีการเปลี่ยนแปลง นำไปสู่รูปแบบใหม่แบบที่ 4

รูปแบบที่ 4

พิรามิดรูปประมังค์ว่า เป็นรูปแบบโครงสร้างทางด้านอายุและเพศของประชากรประเทศสหรัฐอเมริกา และแคนาดา ซึ่งมีอัตราการเกิดและตายต่ำมาเป็นเวลาประมาณ 100 ปี แต่เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิด baby boom (1946 - 1964) ทำให้อัตราเกิดสูงขึ้นอย่างกะทันหัน ในขณะที่อัตราการตายยังคงอยู่ในระดับต่ำ ประชากรวัยเด็กจึงเพิ่มขึ้น เนื่องจากความสงบสุขหลังสงครามซึ่งมีการฟื้นฟูด้านเศรษฐกิจและสังคม จะเห็นได้ว่า (ดูแผนภูมิที่ 7) สัดส่วนของประชากรอายุ 0 - 14 ปี มีประมาณ 30 % ผู้เป็นภาระวัยเด็กเพิ่มขึ้น แม้ว่าจะน้อยกว่ารูปแบบที่ 2 ก็ตาม แต่ก็ทำให้มีศักยภาพสูงในการเพิ่มประชากรในอนาคต

แผนภูมิที่ 7 โครงสร้างประชากรของประเทศสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1960

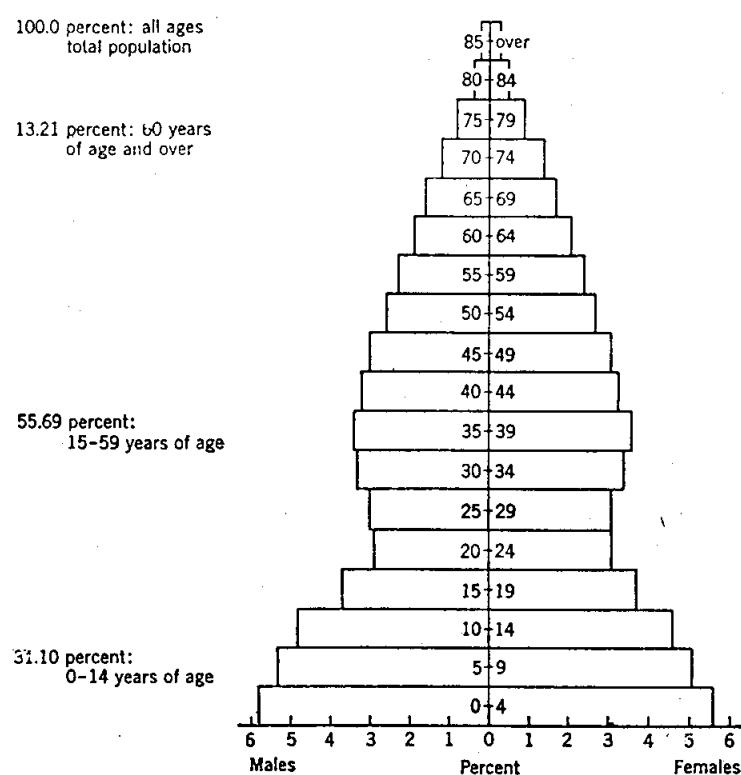

FIGURE 5-6. Population of the United States, by age and sex: 1960.

ที่มา : Thompson & Lewis : อ้างแล้ว แผนภูมิที่ 5 - 6

รูปแบบที่ 5

เป็นรูปแบบที่ในปี 1960 ปรากฏเฉพาะในประเทศญี่ปุ่น ดูแผนภูมิที่ 8 ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบที่ 1 และ 2 อย่างมาก เพราะอัตราการเกิดลดลงอย่างรวดเร็ว เมื่อภัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องมาจากนโยบายประชากรซึ่งสนับสนุนให้ประชากรทำแท่งได้โดยถูกต้องตามกฎหมาย ปลดด้วย และราคาถูก จึงมีผลทำให้ฐานของรูปピрамิดหดตัวแคบลง นอกจากนี้ ผลกระทบจากการล้มเหลวทางเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการอพยพไปต่างประเทศอย่างมาก ซึ่งไม่น่าจะเกิดจาก ความแตกต่างของอัตราการตายระหว่างเพศตามปกติ ถ้าเรามองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์จะพบว่า ประชากรกลุ่มอายุ 35 - 49 ปี ในปี 1960 จะมีอายุประมาณ 18 - 32 ปี ในปี 1942 ซึ่งอยู่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

แผนภูมิที่ 8 โครงสร้างประชากรของประเทศญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1960

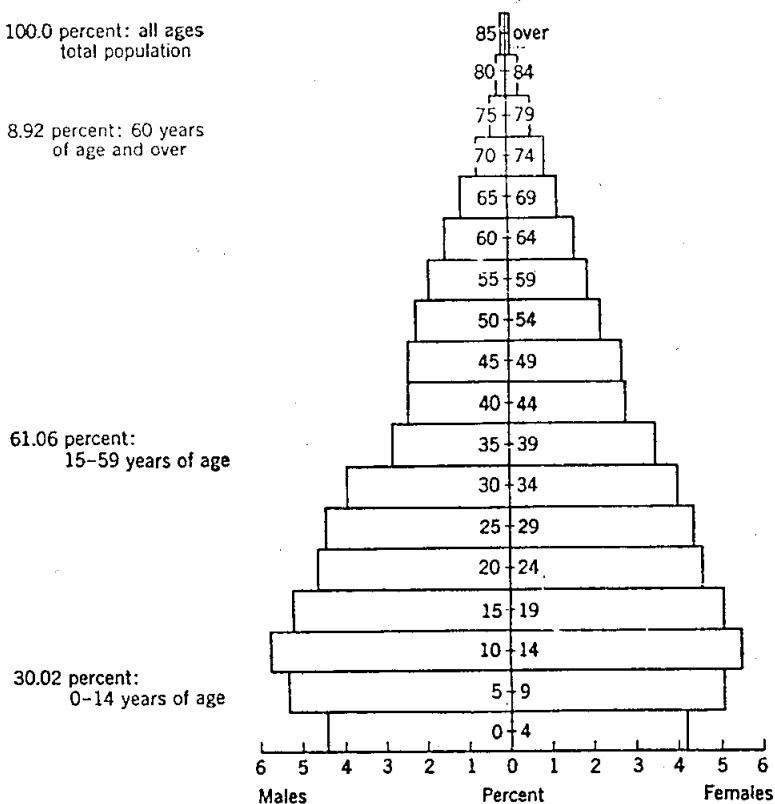

FIGURE 5-12. Population of Japan, by age and sex: 1960.

ที่มา : Thompson & Lewis : อ้างแล้ว แผนภูมิที่ 5 - 12

แต่อย่างไรก็ตาม รูปแบบที่ 4 และ 5 นักประชากศาสตร์กล่าวว่า จะคงอยู่ชั่วคราวเท่านั้น และปัจจุบันรูปปิรามิดของสหรัฐอเมริกา คานาดา และญี่ปุ่น ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นรูปที่ 3 หมดแล้ว

๗. สิ่งที่เราทราบได้จากรูปปิรามิดทางประชาก คือ

- (1) อัตราการเกิดและอัตราการตาย โดยดูได้จากฐานของรูปปิรามิดและเส้นข้างรูป รวมทั้งยอดของรูปปิรามิด
- (2) ผู้เป็นภาระวัยเด็กและผู้สูงอายุ
- (3) วัยแรงงาน
- (4) สัดส่วนทางเพศ ดูจากเส้นข้างรูปทั้ง 2 ด้าน
- (5) จำนวนประชากรในวัยศึกษา และวัยเจริญพันธุ์
- (6) ปรากฏการณ์ทางสังคมในช่วงเวลา 100 ปีที่ผ่านมา

๘. การเปลี่ยนแปลงของรูปปิRAMIDทางประชาก

รูปปิRAMIDทางประชากสร้างขึ้นมาจากข้อมูลการกระจายตัวด้านอายุและเพศของประชากร ณ เวลาหนึ่ง เมื่อเวลาผ่านไป รูปปิRAMIDก็เปลี่ยนแปลงไป เพราะจำนวนคนในแต่ละกลุ่มอายุและแต่ละเพศ จะถูกกำหนดโดย การเกิด การตาย และการอพยพ ดูแผนภูมิที่ 9 การเปลี่ยนแปลงของปิRAMIDทางประชากของสหรัฐอเมริกา ในช่วง 110 ปีที่ผ่านมา และแผนภูมิที่ 10 การเปลี่ยนแปลงของรูปปิRAMIDทางประชากของประเทศไทย ในช่วงปี พ.ศ. 2513 - 2533 และ 2553

ແພນໜັນທີ 9 ປະເປດການປະຫວາງອານຸປະຕົມທີ່ສະຫະລັບເມືອງ ປະຊາທິປະໄຕ ປະຊາຊົນລາວ ປີ ອ.ສ. 1870 ແລະ 1980

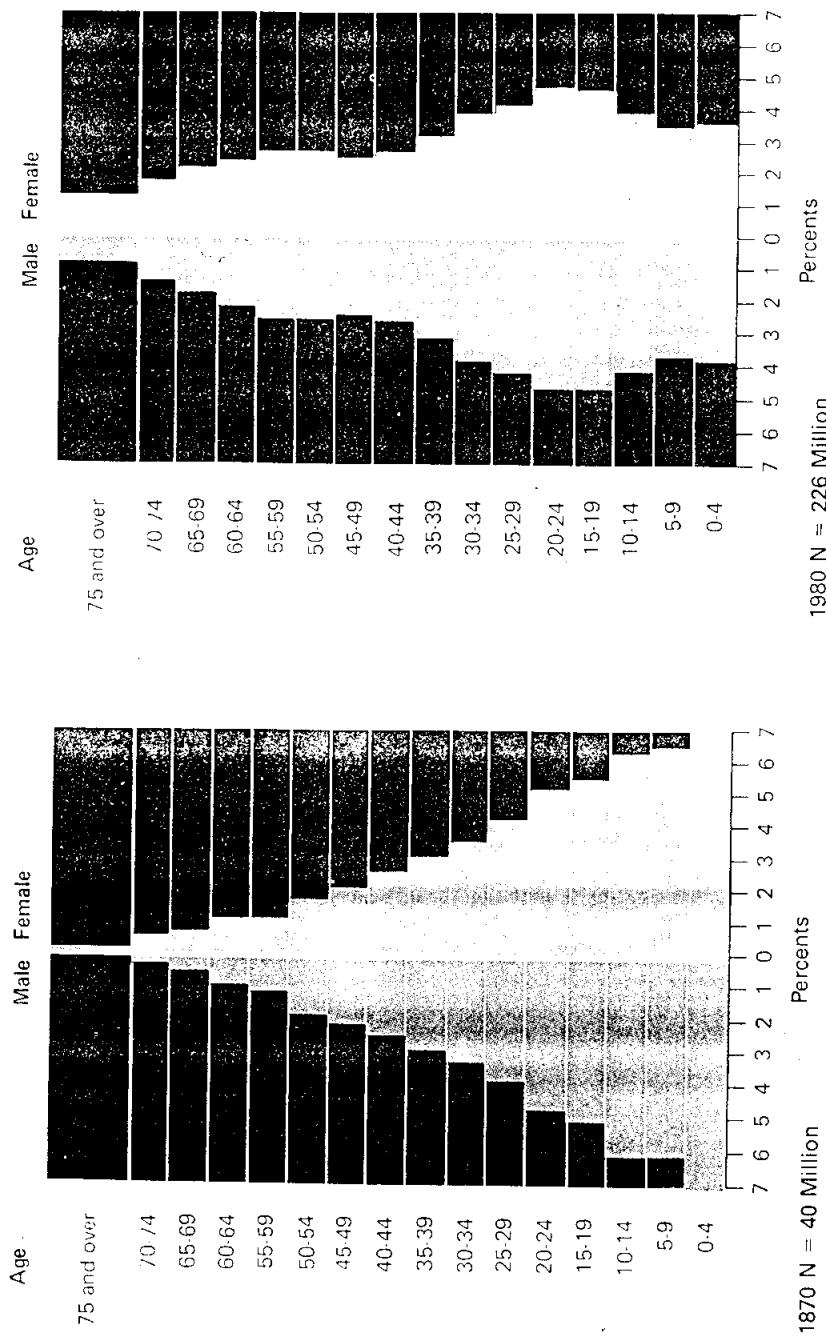
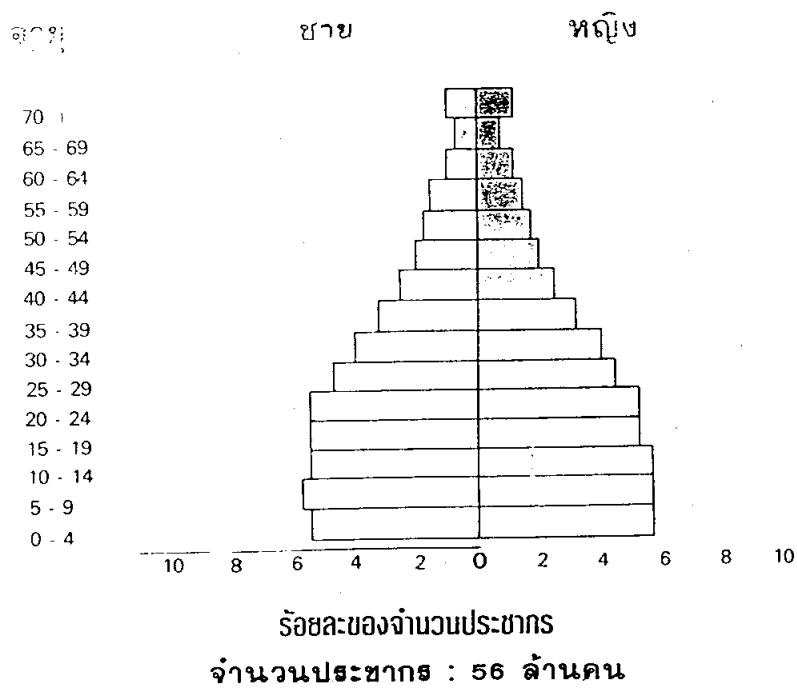
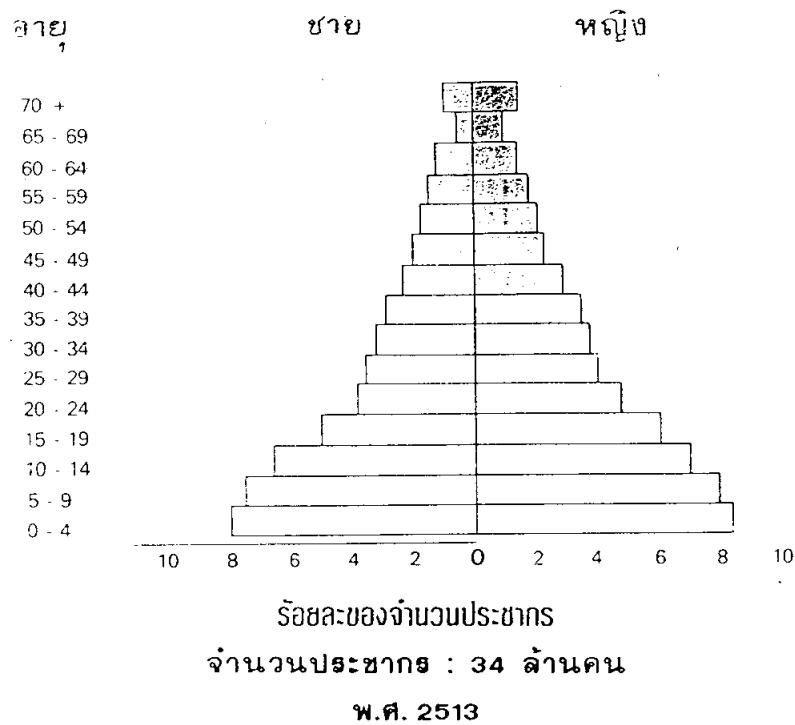

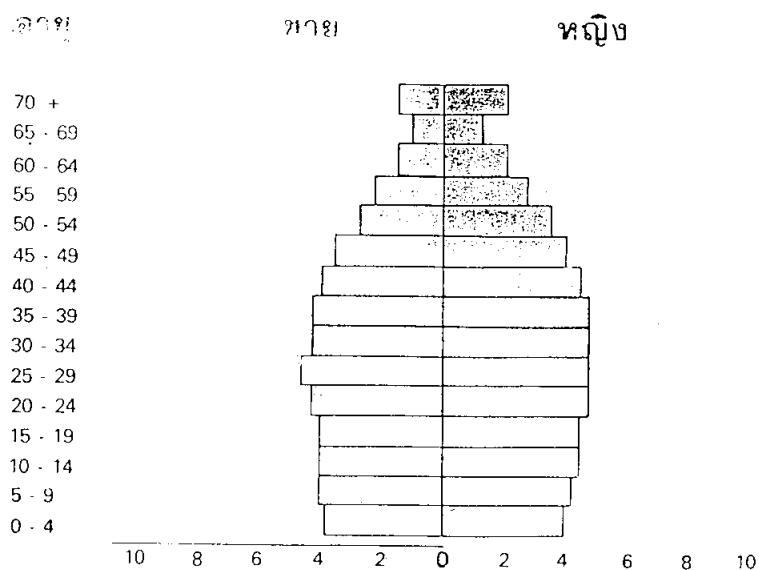
Figure 8.2 POPULATION PYRAMIDS, UNITED STATES, 1870 AND 1980

Source: *CPR*, Series P-23, No. 79, January 1979, Table 2U and monthly reports.

ຫຼາຍາ : Broom, Leonard; Seiznick, Philip and Darroch, Dorothy Broom. Sociology. 1981.

แผนภูมิที่ 10 โครงสร้างประชากรของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2513, 2533 และ 2553

ร้อยละของจำนวนประชากร
จำนวนประชากร : 71 ล้านคน
พ.ศ. 2553

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ

สรุป

สาเหตุที่ทำให้รูปปีรามิดทางประชากรเปลี่ยนแปลง คือ

- (1) สงเคราะห์ให้เงินเดือนสูงขึ้น ทำให้คนย้ายจากภาคชนบทไปภาคเมืองมาก
- (2) โครงสร้างทางเศรษฐกิจเปลี่ยนไป ทำให้คนหางานยาก
- (3) นโยบายของรัฐบาล สนับสนุนการอพยพเข้ามาในเมือง
- (4) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม
- (5) การอพยพของคนเป็นจำนวนมาก

2. สถานภาพสมรส (marital status)

หมายถึง สถานภาพของบุคคลว่าเป็น โสด สมรส แยก หย่า ม่าย หรืออยู่ร่วมกันโดยสมควรใจ ประชากรศาสตร์จะศึกษาว่า ในแต่ละสถานภาพมีจำนวนเท่าไร ในแต่ละสังคม โดยทั่วไปแล้วจำนวนคนในแต่ละสถานภาพจะไม่เท่ากัน และไม่อยู่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การศึกษาสถานภาพสมรสของประชากรจะทำให้นักประชากรสามารถติดตามอัตราการเกิด อัตราการเพิ่มของประชากรได้ใกล้เคียงถูกต้องแม่นยำมากขึ้น ซึ่งถ้าปัจจุบันนี้ อาทิเช่น ความต้องการจำนวนบุตรของประชากรไม่เปลี่ยนแปลงหรือเคลื่อนไหวมาก ทั้งนี้ เพราะทัศนคติในการมีลูกของประชากรส่วนใหญ่ในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงจากอดีต จากการนิยมนิสัยกลุ่มหลายคนมาสู่การมีลูกน้อยลง หรือไม่มีเลย ดังนั้นจะพบว่า สถานภาพสมรสจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในจำนวนประชากรของสังคม โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับภาระการสมรส อันได้แก่ อายุเมื่อแรกสมรส ระยะเวลาการสมรส รวมทั้งอัตราการไม่แต่งงานโดยอยู่ร่วมกันโดยสมควรใจ หรืออยู่เป็นโสด นอกจากนี้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพสมรสยังสามารถใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลง สภาพเศรษฐกิจ สังคมและแบบแผนภาระการสมรสได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้จากการศึกษาในอดีตพบว่า ในภาวะเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้า ประชากรจะสมรสเร็วขึ้น เช่น สวีเดนในช่วงปี ค.ศ. 1736-1800 พบร่วมกับในปีที่ผลผลิตด้านการเกษตรสูงอุดมสมบูรณ์ อัตราการสมรสจะสูงกว่ามาตรฐานปกติถึง 0.3 ส่วนในปีที่การเพาะปลูกล้มเหลวได้ผลผลิตต่ำ อัตราการสมรสจะต่ำกว่ามาตรฐานปกติถึง 0.4 (Thomlinson, 1965 : 172) นอกจากนี้ในสังคมอุดมสมบูรณ์ที่สตรีออกทำงานนอกบ้านหรือสตรีมีการศึกษาสูงมากขึ้น จะพบว่า อายุเมื่อแรกสมรสของประชากรยังสูงขึ้น อัตราการอยู่ร่วมโสด การไม่สมรส ม่าย หรือ หย่าร้างยังสูงขึ้นเช่นกัน

ตารางที่ 4 จำนวนการจดทะเบียนสมรสและหย่าร้างของประเทศไทยระหว่างปี
พ.ศ. 2533 - 2540

ปี พ.ศ.	จำนวนผู้สมรส	จำนวนผู้ทิ้งบ้าน	% การหย่า
2533	461,273	44,725	9.7
2534	449,913	45,230	10.0
2535	482,452	47,025	9.7
2536	484,569	46,953	9.7
2537	492,683	51,840	10.5
2538	470,751	71,342	15.2
2539	436,831	56,718	12.9
2540	396,928	62,379	15.7

ที่มา กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2541 (ฉบับพิมพ์กระดาษต่อเนื่องปี พ.ศ. 2534,
2538 และ 2541)

2.1 ภาวะการสมรส ได้แก่ อายุเมื่อแรกสมรส ช่วงเวลาการสมรสและการอยู่ร่วมกันโดยไม่แต่งงาน สัมพันธ์โดยตรงกับอัตราการเกิดหรือภาวะเจริญพันธุ์ ทั้งนี้ เพราะถ้าประชากรสมรสหรือแต่งงานเร็ว ช่วงวัยที่สามารถให้กำเนิดบุตรได้จะยาวนานและมีโอกาสที่จะให้กำเนิดบุตรได้สูง เช่นในประเทศไทย ในปี 1990 มูลนิธิวางแผนครอบครัวของอินเดียรายงานว่า 46 % ของเด็กหญิงในชนบท แต่งงานตั้งแต่อายุไม่ถึง 13 ปี และอีก 564 % จะแต่งงานก่อนอายุ 17 ปีทั้งสิ้น ทั้ง ๆ ที่อินเดียมีกฎหมายระบุข้อบังคับว่า อายุของฝ่ายหญิงที่สมรสได้นั้นต้อง 18 ปี ขึ้นไป และฝ่ายชายต้อง 17 ปีขึ้นไป

นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กหญิงชาวอินเดียจะมีลูกคนแรกเมื่ออายุประมาณ 13 ปี และเมื่ออายุ 20 ปี เธอจะมีลูกแล้วไม่ต่ำกว่า 3 คน และเมื่ออายุประมาณ 30 ปีเศษ ๆ เธอก็จะมี

หลาน ทั้งนี้เนื่องมาจากการประเพณีนิยม ซึ่งพ่อแม่ต้องว่า การหมั้นหมายลูกตั้งแต่เด็กเป็นการแสดงความเคารพต่อพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเด็กบางคนจะถูกจับหมั้นหมายและสมรสตั้งแต่ยังเป็นทารก

ในปัจจุบันสังคมจำนวนนวนมากจะกำหนดอายุเมื่อแรกสมรสของประชากรไว้สูง เช่น จีนกำหนดไว้ หญิง 20 ปี ชาย 22 ปี และในความเป็นจริงอายุเมื่อแรกสมรสของคนส่วนใหญ่จะสูงขึ้นกว่าในอดีต เช่น ในไทยในปี 2513 หญิงจะแต่งงานเมื่อมีอายุโดยเฉลี่ย 22 ปี และชายจะมีอายุโดยเฉลี่ย 24.4 ปี เมื่อ พ.ศ. 2533 พบร่วม อายุเมื่อแรกสมรสของหญิงไทยเพิ่มขึ้นเล็กน้อย เป็น 23.5 ปี ส่วนชายเพิ่มขึ้นเป็น 25.9 ปี (ข้อมูลจากสำมะโนประชากร พ.ศ. 2513, 2533)

ส่วนอัตราการสมรสของประชากรซึ่งเป็นการศึกษาสัดส่วนของผู้สมรสต่อประชากรทั้งหมด 1,000 คน ก็มีความสำคัญเช่นกัน ถ้าประชากรมีอัตราการสมรสสูง ในสภาพที่ดีแล้วตัวอื่นคงที่อัตราการเกิดหรือการเจริญพันธุ์ก็อาจจะสูงได้ สำหรับประเทศไทยจากสำมะโนประชากร ปี 2503 พบร่วมมีสตรีที่สมรสร้อยละ 70.3 ในปี 2523 ร้อยละ 65.9 ในปี 2533 ร้อยละ 69.2 ซึ่งอัญชลี วรากอร์ดัน (ประชากรและการพัฒนา ฉบับที่ 4: 2541) ได้นำให้เห็นภาพว่า อัตราส่วนสตรีที่เข้าสู่สภาพสมรสได้ลดลงตั้งแต่ช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา และได้เพิ่มขึ้นเมื่อหลังปี 2530 เป็นต้น และพบว่า การศึกษาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้สตรีแต่งงานช้าหรือไม่แต่งงานเลย

2.2 การอยู่เป็นโสดของประชากร มีความสำคัญในการวิเคราะห์ทางประชากรเช่นกัน สังคมได้ถ้าประชากรนิยมอยู่เป็นโสดมากสังคมนั้นจะมีอัตราการเกิดต่ำ และมีอัตราการตายสูง ดร. จอนน์ เม็คคลอล์ม แห่งมหาวิทยาลัยชาติออสเตรเลีย ได้ศึกษาในช่วง 7 ปีที่ผ่านมา เขาได้รายงานในปี 2535 ว่า ผู้ที่อยู่เป็นโสดมักจะเสียชีวิตก่อนผู้ที่แต่งงานแล้วถึง 7 ปี เนื่องจากผู้ที่แต่งงานแล้วจะได้รับความรักความเออใจจากคู่สมรส ซึ่งคนโสดจะขาดสิ่งเหล่านี้ และจากผลงานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์การแพทย์ของ ดร. เซลลี่ มาชินไทร์ แห่งมหาวิทยาลัยกลาสโกว์ ประเทศอังกฤษพบว่า ชายหญิงที่แต่งงานแล้วจะมีความเครียดน้อย ส่วนชายหญิงที่โสดมักจะมีชีวิตอยู่อย่างเสียงอันตราย โดยชอบ ดื้มเหล้า สูบบุหรี่ เที่ยวกลางคืน ซึ่งเป็นปัจจัยเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพ และอุบัติเหตุ เป็นต้น ในปัจจุบันประชากรทั้งชายและหญิงนิยมอยู่เป็นโสดมากขึ้น โดยเฉพาะประเทศที่นิยมเพศชาย (จีน เกาหลี) จะมีอัตราส่วนทางเพศที่ไม่สมดุล โดยมีอัตราส่วนทางเพศสูง และในบางประเทศ เช่น สิงคโปร์ ประชากรโดยเฉพาะสตรีที่มีการศึกษาสูงอยู่เป็นโสดเป็นจำนวนมาก จนรัฐบาลต้องยื่นมือเข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากอัตราเพิ่มขึ้นของประชากรลดลงอย่างมากนั้นเอง สำหรับประเทศไทย สัดส่วนคนโสดเพิ่มมากขึ้นจากการข้อมูล

สำมะโนฯ ตั้งแต่ปี 2503 เป็นต้นมาพบว่าสัดส่วนคนโสดเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 29.5 ในปี 2503 เป็นร้อยละ 30.3 ในปี 2533

ส่วนในประเทศไทยอุดสา่งกรรมหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว อัตราการอยู่เป็นโสดหรืออยู่ร่วมกันโดยไม่สมรสของประชากรสูงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มีผลทำให้อัตราการเกิดของประชากรต่ำลงอย่างมาก จนบางประเทศต่ำกว่าอัตราตาย

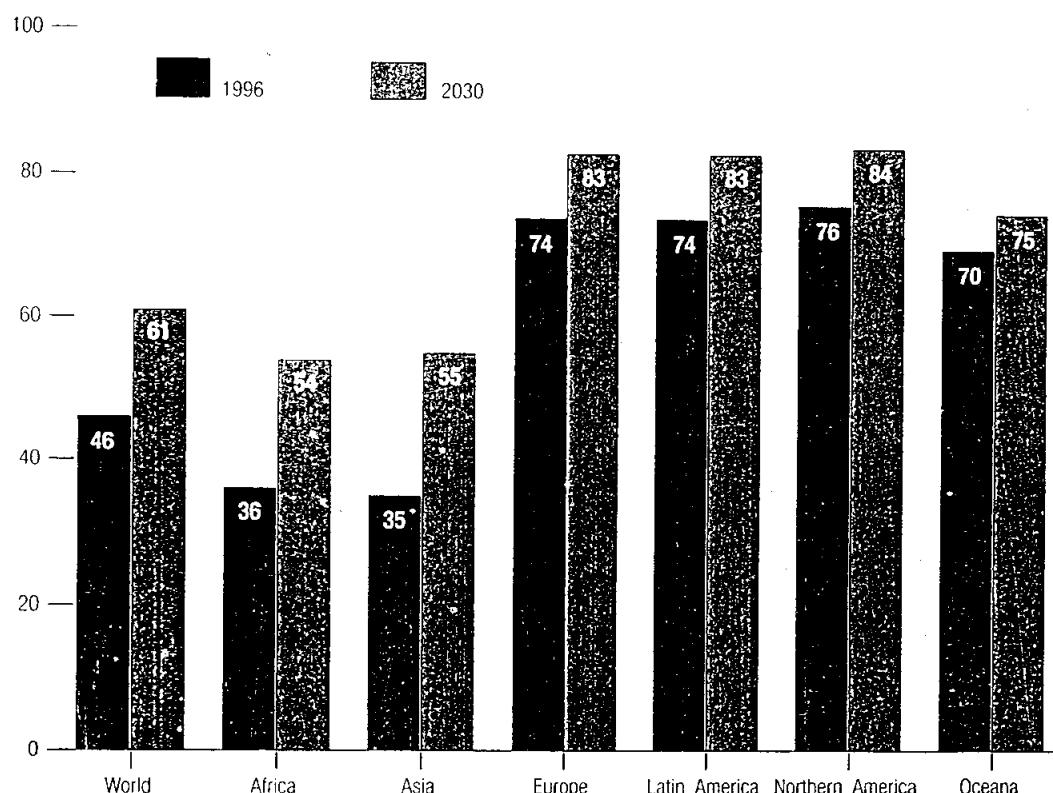
2.3 ม่ายและหย่าร้าง ก็เช่นเดียวกับสัดส่วนการอยู่เป็นโสดของประชากร หลายประเทศมีแนวโน้มสูงขึ้น โดยเฉพาะประเทศไทยอุดสา่งกรรม ซึ่งประชากรมีการศึกษาสูง สร้างความสามารถพึงพาตันเองได้รวมทั้งประเทศไทย (ดูตารางที่ 4)

3. องค์ประกอบด้านที่อยู่อาศัยเมือง-ชนบท (Urban - Rural Composition)

เป็นการศึกษาเกี่ยวกับจำนวนคนที่อาศัยอยู่ในเมืองและชนบทว่า ประเทศไทยมีประชากรอาศัยอยู่ในเมืองมากกว่าชนบทและประเทศไทยมีประชากรอาศัยอยู่ในเมืองน้อยกว่าชนบท ดูแผนภูมิที่ 11 จะเห็นได้ว่าในปี ค.ศ. 1996 ประชากรโลกประมาณเกือบครึ่งอาศัยอยู่ในเมือง และสหประชาชาติคาดว่าในปี ค.ศ. 2030 ประชากรโลกจะอาศัยอยู่ในเมืองเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 61 % ถ้าพิจารณาในแต่ละภูมิภาคจะเห็นว่าภูมิภาคเอเชียและอาฟริกามีประชากรอาศัยอยู่ในเมืองน้อยกว่าภูมิภาคอื่น ๆ ซึ่งในปี 1996 เอเชียและอาฟริกามีประชากรอาศัยอยู่ในเมืองเพียง 36, 35 % ตามลำดับ ในขณะที่ภูมิภาคอื่นมีประชากรอาศัยอยู่ในเมือง 70 % ขึ้นไป และในปี 2030 สหประชาชาติคาดว่า เอเชีย และอาฟริกา จะมีประชากรอาศัยอยู่ในเมืองเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 50 % เศษ ๆ ในขณะที่ภูมิภาคอื่นจะมีประชากรอาศัยอยู่ในเมืองเพิ่มขึ้นเกิน 75 % ขึ้นไป

แผนภูมิที่ 11 ร้อยละของประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองในปี ค.ศ. 1996 และ 2030

Percentage of population living in urban areas in 1996 and 2030

ที่มา : United Nations, Urban and Rural Areas 1996 (Sheet)

สำหรับประเทศไทย จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองในวันที่ 1 มกราคม 2543 มี 18,972,000 คน และอยู่ในชนบท 42,765,000 คน หรืออาศัยอยู่ในเมืองประมาณ 30.6 % (สารประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล 1 มกราคม 2543) เขตเมืองของไทยก็คือ เขตเทศบาลนั่นเอง ซึ่งเขตเทศบาลมี 3 ระดับ คือ เทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลตำบล ส่วนชนบทของไทยคือพื้นที่นอกเขตเทศบาลทั้งหมด

องค์ประกอบด้านที่อยู่อาศัยนอกจากศึกษาจำนวนคนที่อาศัยอยู่ในชนบทและเมืองแล้ว ข้อมูลที่ได้ยังสามารถนำไปคาดการณ์ถึงอัตราการเกิด อัตราการตาย และแบบแผนการอพยพของประชากรได้ ทั้งนี้ เพราะ ประชากรที่อาศัยอยู่ในชนบทนิยมการมีลูกมากหรือขนาดครอบครัวใหญ่ เพราะต้องการแรงงานช่วยในการเกษตรและเป็นหลักประกันทางสังคมสำหรับครอบครัว แนวโน้มอัตราเกิดของคนชนบทจะสูงกว่าคนในเมือง ส่วนในเมืองค่าครองชีพ ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการเดินทางบวกขัดแย้งลูกสูงกว่าชนบท สรวจน์นิยมของการทำงานรับเงินเดือนนอกบ้านเป็นจำนวนมาก จึงทำให้อัตราการเกิดของคนในเมืองต่ำกว่า จึงอาจกล่าวได้ว่า สังคมที่ประชากรส่วนใหญ่อยู่ในชนบทจะมีอัตราการเกิดสูง

ส่วนในด้านอัตราการตาย ในประเทศไทยที่พัฒนาแล้วอยู่ในอัตราที่ต่ำ และไม่มีความแตกต่างระหว่างชนบทและเมืองมากนัก เพราะมีประชากรอาศัยอยู่ในชนบทน้อย แต่ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลการดูแลรักษาสุขภาพอนามัยของคนในเมืองจะสูงกว่าในชนบท สำหรับประเทศไทยที่กำลังพัฒนา อัตราการตายของคนในชนบทจะสูงกว่าในเมือง เพราะประชากรส่วนใหญ่อยู่ในชนบท ซึ่งสวัสดิการด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการของรัฐฯ ยังไม่ทั่วถึง ประชาชนส่วนใหญ่จึงยากจน การดูแลสุขภาพมีน้อยมาก ดังนั้นอัตราการตายจึงมีแนวโน้มสูงกว่า

ส่วนในด้านการอพยพ ทั้ง 2 ภูมิภาค ไม่ว่าจะพัฒนาแล้วหรือกำลังพัฒนา อัตราการอพยพของชาวชนบทเข้าสู่เมือง มีแนวโน้มสูงกว่า การอพยพจากเมืองเข้าสู่ชนบท

4. องค์ประกอบด้านเชื้อชาติ (Racial Composition)

เป็นการศึกษาว่าในสังคมแต่ละสังคมมีคนต่างเชื้อชาติอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากเท่าไรและมีเชื้อชาติอะไรบ้าง ในทางวิชาการคำว่า เชื้อชาติ (race) หมายถึงลักษณะทางด้านชีววิทยา เช่น สีผิว สีผม เป็นต้น (Broom & Selznick, 1981 : 264) ในทุกสังคมจะมีคนต่างเชื้อชาติเข้าไปอาศัยอยู่มากบ้างน้อยบ้าง เช่น ประเทศไทยมาเลเซีย มีชาวจีนและอินเดียเข้าไปอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก รัฐบาลจึงมีการกีดกันแบ่งแยกชนต่างเชื้อชาติในแต่ละ ศึกษา อาทิ เป็นต้น ดังนั้นการมีชนต่างเชื้อชาติอยู่ในสังคมเป็นจำนวนมาก อาจจะสร้างปัญหาความขัดแย้งด้านเชื้อชาติได้ จะเห็นได้ว่า การศึกษาหาข้อมูลด้านเชื้อชาติมีความสำคัญในการวางแผนเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ ส่วนในด้านการเกิด การตายและการอพยพ โดยรวมชาติแล้ว ความแตกต่างด้านเชื้อชาติไม่สัมพันธ์กับการเกิดการตายหรือการอพยพ เพราะการเกิดการตายเป็นสิ่งที่ธรรมชาติ

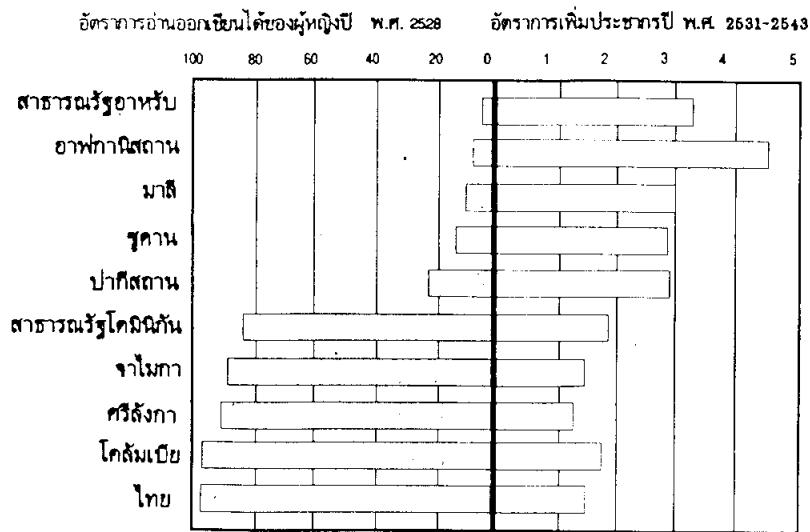
กำหนด แต่การที่คนผิวขาวหรือชาวญี่โรปมีอัตราการเกิดและตายต่ำกว่า คนผิวเหลืองในเอเชีย และผิวเดียวฟิริกา ก็เนื่องมาจากการที่แต่ละประเทศมีภาวะเศรษฐกิจ ประเพณี และวัฒนธรรม ตลอดจนระบบความเชื่อแตกต่างกัน จะเห็นได้ว่า พฤกษ์ขาวหรือผิวสีที่นับถือศาสนาคริสต์ จะมี อัตราเกิดสูง เพราะห้ามการคุมกำเนิด และประชากรในสังคมที่เศรษฐกิจยังขึ้นอยู่กับผลผลิตด้าน การเกษตร ก็จะมีอัตราเกิดสูงกว่าสังคมที่ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบอุดหนาหารวม

5. องค์ประกอบด้านการศึกษา (Education Composition)

เป็นการศึกษาว่า ในแต่ละสังคมมีประชากรจบการศึกษาระดับต่าง ๆ เป็นจำนวนเท่าไร จำนวนออกเสียงได้มีเท่าไร เป็นต้น ทั้งนี้ เพราะข้อมูลเกี่ยวกับระดับการศึกษาของประชากรสัมพันธ์ โดยตรงกับอัตราการเกิด อัตราการตาย และอัตราการอพยพของประชากร เพราะยิ่งประชากรมี การศึกษาสูง พบว่า อายุเมื่อแรกสมรสจะยิ่งช้าลง และทำให้อัตราเกิดลดลงตามไปด้วย

ในอดีตการจัดการศึกษายังไม่เป็นระบบ แต่ละประเทศจึงมุ่งให้ประชากรอ่านออกเสียง ได้เท่านั้น ส่วนปัจจุบันระบบการศึกษามีการพัฒนาขึ้นมาก ไปอย่างมาก จึงมีการจัดการศึกษา เป็นระดับชั้น ได้แก่ ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา อาชีวศึกษา การศึกษานอก โรงเรียน เป็นต้น ซึ่งอัตราการอ่านออกเสียงได้ของสตรี นักวิชาการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์ ผูกพันกับอัตราการเพิ่มของประชากร แผนภูมิที่ 12

แผนภูมิที่ 12 อัตราการอ่านออกเขียนได้ของผู้หญิงกับการเพิ่มประชากร

ที่มา : UNFPA , Population Issues, Briefing Kit. 1992

จากข้อมูลจะเห็นได้ว่า ประเทศไทย อาฟกานิสถาน มาลี จูดาน ปากีสถาน สตวีได้รับการศึกษาต่ำมากอัตราการอ่านออกเขียนได้จึงต่ำ ทำให้แต่งงานเร็ว และมีอัตราเกิดสูง จึงทำให้อัตราเพิ่มของประชากรสูง ส่วนประเทศไทย โคลัมเบีย ศรีลังกา จาไมกา โดมินิกัน สตวีมีอัตราการอ่านออกเขียนได้ค่อนข้างสูงเกิน 80 % ขึ้นไป จะเห็นได้ว่าอัตราเพิ่มของประชากรในประเทศไทยต่ำกว่าประเทศที่กล่าวไปแล้วข้างต้น

ในด้านระดับการศึกษาที่จบของประชากร ก็เช่นกัน ความแตกต่างของระดับการศึกษาที่จบของประชากรในแต่ละประเทศ นักวิชาการเชื่อว่าอาจนำไปสู่ความแตกต่างด้านอัตราการเกิดหรือการเจริญพันธุ์ได้ โดยเฉพาะระดับการศึกษาของสตวี เพราะการที่สตวีมีการศึกษาสูงขึ้น ย่อมมีผลกระทบต่อ อัตราการสมรส อายุเมื่อแรกสมรส อายุเมื่อแรกมีบุตร ความถี่ในการมีบุตร และจำนวนบุตรต่อครอบครัว ด้วยเหตุผลที่ว่า

- 1) สตรีจะสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการคุมกำเนิด
- 2) สตรีมุ่งหวังที่จะยกฐานะความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น
- 3) ชอบทำงานนอกบ้าน ทำให้แต่งงานช้า หรือไม่แต่งงานเลย
- 4) มีความตั้งใจที่จะมีลูกน้อย เมื่อแต่งงานจึงมีการวางแผนในการมีบุตร ตลอดจนคาดหวังจำนวนบุตรที่ต้องการและปฏิบัติการวางแผนครอบครัว

Guest และ Tan (1994) ได้ศึกษาข้อมูลจากสำมโนประชากรของประเทศไทย ปี 2533 พบว่า สตรีไทยยังมีการศึกษาสูงยังอยู่เป็นสัดมากและพบว่า ชายหญิงอายุ 30 - 34 ปี ที่จบการศึกษาสูงกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไป จะอยู่เป็นสัดประมาณ 30 % ของประชากรในวัยเดียวกัน (วารสาร อิมเมค ใบประชากรและการพัฒนา ฉบับที่ 3 กุมภาพันธ์ - มีนาคม 2541) ถ้าเปรียบเทียบอัตราการเกิดของประชากรในแต่ละสังคม จะพบว่า สังคมที่กำลังพัฒนา เช่น ประเทศไทย ๆ ส่วนใหญ่ในเอเชีย 拉丁美洲 แอฟริกา มีอัตราเกิดสูง เพราะประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาแค่ระดับประถมศึกษาเท่านั้น เนื่องมากรัฐบาลไม่สามารถกระจายการศึกษาไปสู่ประชากรได้ทั่วถึง และมีประชากรส่วนหนึ่งที่ยังไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ตัวอย่างเช่น ประเทศไทย จากสำมโนประชากรปี 2533 ประชากรส่วนใหญ่จะเป็นระดับประถมศึกษาเท่านั้น โดยเฉพาะสตรี

ตารางที่ 5 ร้อยละของประชากรที่จบการศึกษาในระดับต่าง ๆ ของไทยในปี พ.ศ. 2533

ระดับการศึกษา	หญิง	ชาย
ประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไป	100	100
ไม่มีการศึกษา	12.9	8.6
มีการศึกษา	86.5	90.6
ประถมศึกษา	70.0	69.2
มัธยมศึกษา	11.7	16.0
มหาวิทยาลัย	5.1	5.2
การศึกษาอื่น	-	0.6
ไม่ทราบ	0.6	0.7

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำมะโนประชากรและเคหะปี พ.ศ. 2533

นอกจากนี้ระดับการศึกษาที่จบของประชากรอาจจะเกี่ยวข้องกับภาระการดูแล ทั้งนี้ เพราะประชากรที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาขึ้นไปมีโอกาสที่จะหางานที่สบายทำและมีรายได้ดี จึงสามารถดูแลสุขภาพตลอดจนอาหารการกินได้ดี รวมทั้งเมื่อเกิดภาระการเจ็บไข้ได้ป่วยก็ สามารถเข้ารับการรักษาพยาบาลได้ดีกว่าประชากรที่มีการศึกษาต่ำระดับประถม ซึ่งต้องทำงานใช้กำลังกายและส่วนใหญ่จะมีรายได้น้อย ทำให้ขาดปัจจัยในการดูแลสุขภาพ เป็นต้น

ส่วนความสมัพน์ระหว่างระดับการศึกษา กับการอพยพหรือการย้ายถิ่นของประชากร นักประชากรศาสตร์ศึกษาพบว่า ผู้ที่อพยพหรือย้ายถิ่นฐานส่วนใหญ่จะมีการศึกษาสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้อพยพหรือย้ายถิ่น โดยเฉพาะประชากรที่จบการศึกษาด้านวิชาชีพ จะมีอัตราการอพยพสูงและระยะทางไกล เป็นต้น

6. องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ (Economic Composition)

เป็นการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะอาชีพ รายได้ ของประชากร จำนวนแรงงาน จำนวนคนว่างงาน จำนวนคนทำงานด้านเศรษฐกิจจริง รวมถึง สถานภาพการทำงาน การเปลี่ยนแปลงในลักษณะอาชีพของประชากร เป็นต้น

ในประเทศไทยวัยแรงงานหมายถึง ประชากรที่อายุ 13 ปีขึ้นไป (ดูข้อมูลตารางที่ 6)

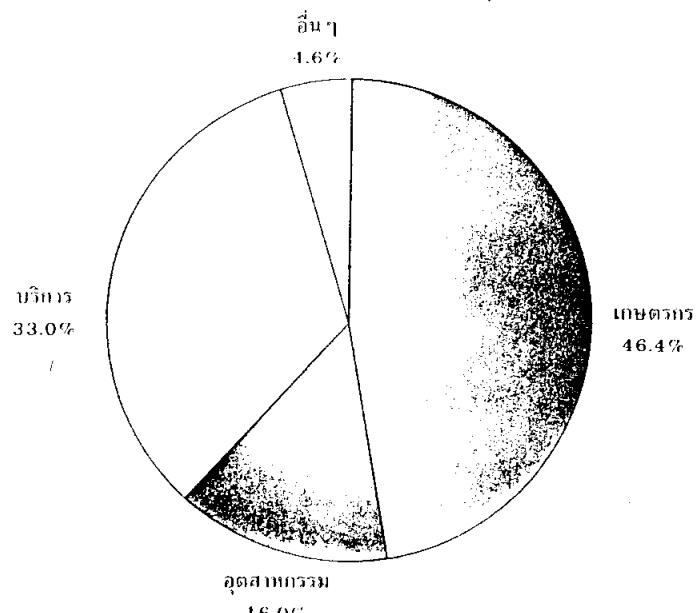
ตารางที่ 6 ร้อยละของการทำงานเชิงเศรษฐกิจของประชากรเพศชายและหญิงที่อายุ 13 ปีขึ้นไป ในปี 2533

การทำางานเชิงเศรษฐกิจ	ประชากรอายุ 13 ปีขึ้นไป (%)	
	หญิง	ชาย
ผู้ทำงานเชิงเศรษฐกิจจริง	66.9	81.6
- ผู้มีงานทำ	46.9	57.6
- ผู้กำลังหางาน	3.2	4.3
- ผู้ที่กำลังรอฤทธิ์เกษตร	16.8	19.7
ผู้ไม่ทำงานเชิงเศรษฐกิจ	31.4	16.5
- ทำงานบ้าน	14.8	1.2
- นักเรียน	6.7	7.1
- ทำงานไม่ได้	8.6	5.5
- ดีอบ瓦ช	0.1	1.5
- อื่น ๆ ไม่ทราบ	2.9	3.1

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, สำมะโนประชากรและเคหะ, 2533

แผนภูมิที่ 13 ร้อยละของอาชีพของประชากรไทยอายุ 13 ปีขึ้นไป

ร้อยละของอาชีพ ของประชากรไทย อายุ 13 ปีขึ้นไป

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

ที่มา : มหาวิทยาลัยมหิดล, แผนพัฒนาการณ์ประชากรไทย พ.ศ. 2543 จัดถึงข้อมูลของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากแผนภูมิจะเห็นได้ว่าประชากรส่วนใหญ่ของไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรม (46.4%) รองลงมาคืออาชีพบริการ (33.0%) และอุตสาหกรรม (16.0%) และอื่น ๆ (4.6%)

ตารางที่ 7 สถานภาพการทำงานของประชากรไทยจำแนกระหว่างเพศ ในปี พ.ศ. 2535

ประเภทของค่าจ้าง	ชาย	หญิง
นายจ้าง	3.2	0.9
ลูกจ้างรัฐบาล	6.6	4.2
ลูกจ้างเอกชน	24.0	20.8
ทำงานส่วนตัว	39.0	17.3
ช่วยธุรกิจของครอบครัว	27.0	56.9
รวม	100.0	100.0

ที่มา : สำนักงานสถิติแห่งชาติ

จากข้อมูลตารางที่ 7 จะเห็นได้ว่า สถานภาพการทำงานของสตรีต่ำกว่าชายในทุกค่าจ้าง ยกเว้นช่วยธุรกิจครอบครัว ซึ่งสตรีทำมากกว่าชายถึง 1 เท่าตัว

จากการศึกษาลักษณะอาชีพและสถานภาพการทำงานของสตรีไทย พบว่า สตรีที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตร หรือค้าขายขนาดเล็ก จะมีอัตราการเกิดไม้แทรกต่างกันมาก เพราะการทำงานจะอยู่ที่บ้านหรือใกล้บ้าน อัตราเกิดจึงอาจมีแนวโน้มสูงกว่าอาชีพอื่น สวนผู้ที่ประกอบอาชีพ นักบริหาร วิชาชีพ เสมือนพนักงานจะมีอัตราเกิดต่ำสุด เพราะสตรีที่ทำงานเอกสารหรือข้าราชการจะมีการศึกษาค่อนข้างสูง ดังนั้นจะต้องงานข้า โดยเฉพาะสตรีที่ทำงานเป็นผู้บริหาร จะยังแต่งงานข้ามากหรือไม่แต่งงานเลย นอกจากนี้ยังพบว่า ชายที่ประกอบอาชีพทำงานให้กับครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้างตอบแทนจะอยู่เป็นสัดมากที่สุด ซึ่งมีผลกระทบต่อแนวโน้มการเกิดและการตายของประชากร